

Edmundas Trumpa: esu lietuviška sala, nesijaučiu išvažiavęs, nes iš čia viską galima girdėti, skaityti, matyti

Kviečiu skaityti interviu su Edmundu Trumpa, Latvijos universiteto asocijuotuoju profesoriumi, tyrinėjančiu latvių kalbos tarmes ir mokančiu studentus lietuvių kalbos, kultūros ir literatūros. Pasikalbėjome apie studentus, kurie tarsi devynmyliais batais apsiavę mokosi lietuvių kalbos, apie tai, kur paslėptas raktas, atskleidžiantis skirtumus tarp lietuvių ir latvių kalbos, apie žodžius „apgavikus“, kurie vienoje kalboje reiškia viena, o kitoje - visai ką kita, apie tai, ką reiškia būti lietuviu Latvijoje, kaip keičiasi mūsų ir latvių mentalitetas. Ir dar truputį profesoriškai nuklydome į tai, kaip latvių kalboje vardininkas ėda kilmininką ir į tai, kokie įdomūs gali būti eksperimentinės fonetikos tyrimai pasitelkiant šiuolaikines technologines galimybes.

Kristina JAKAITĖ-BULBUKIENĖ

Vilniaus universitetas

- Norėčiau pradėti nuo labai paprasto klausimo - man toks įspūdis, kad daugiau latvių mokosi lietuvių kalbos negu atvirkščiai?

- Tai priklauso nuo programų, tradicijų. Visai neseniai Latvijos universitete dar buvo baltų filologija, t. y. šalia latvių kalbos ir literatūros dalykų būta privalomų tiek lietuvių kalbos, tiek literatūros kursų. Studentai turėjo tris semestrus mokytis lietuvių kalbos, o ketvirtą semestrą - lietuvių literatūros. Kadangi dabar

privalomas tik pirmas semestras, natūraliai mažės ir lietuviškai besimokančių latvių studentų. Taigi, pavyzdžiui, Vilniaus universitete latvistika palyginti daug stipresnė.

– *O kiek metų dirbate universitete?*

– Jau 25 metus, nuo 2000-ųjų, sėdžiu čia, Latvijoje. Bet atvažiuavau ne dėl darbo. Sukūriau šeimą, pradėjau čia gyventi ir profesorius Pēteris Vanagas pasiūlė darbą. Neturėjo dėstytojo ir pakvietė, sako, gal gali padirbėti. Pradėjau ir kažkaip užsilikau.

Edmundas Trumpa su šeima | Asm. archyvo nuotr.

– *25 metai – nemažas laiko tarpas, kaip pasikeitė studentai, kurie mokosi lietuvių kalbos?*

– Man sunku spręsti apie juos, nes pats pasikeičiau, turėjau daugiau energijos. Anksčiau iš jų daugiau reikalaudavau, dabar jau nebe. Galima sakyti, lietuvių kalbai šiuo metu jie tapo malonesni negu tada, kai ji buvo griežtai privaloma. Iš pradžių buvo baisesnis maksimalizmas, reikalaudavau lentelių, galūnių ir visokių žodžių, dabar to nėra, jie pasiima tiek, kiek gali. Bet vis tiek kalba lietuviškai.

Rezultatas toks pats. Gal jie kažko nežino, gal „pušies“ ar „sukaktuvininko“, bet tai nėra svarbu, nes jie moka suregzti sakinį. Tai yra svarbiau negu mokėti 1 000 žodžių ir nesudėti frazės.

„Iš pradžių buvo baisus maksimalizmas, reikalaudavau lentelių, galūnių ir visokių žodžių, dabar to nereikalauju, jie pasiima tiek, kiek gali. Bet vis tiek kalba lietuviškai. Rezultatas toks pats. Gal jie kažko nežino, gal „pušies“ ar „sukaktuvininko“, bet tai nėra svarbu, nes jie moka suregzti sakinį.“

- Ar latviai lengvai išmoksta lietuvių kalbą?

- Dauguma labai lengvai. Jau per pirmą antrą pamoką gali pradėti kalbėti, tiesiog iš tų žodžių, kuriuos jau žino, gali šį bei tą pasakyti.

- Man kartais toks įspūdis – ar latvis, ar lietuvis, čia į abi puses – kad yra žodis, kurį supranta, ir tada to žodžio specialiai nesimoko, nes pamatė tekste ir suprato, bet jei reikia pavartoti, tai jau nebežino. Nėra to?

- Šiaip priklauso nuo to, į kurią pusę verčiama. Jeigu iš lietuvių į gimtąją latvių, bet kuriuo atveju greičiau supranta, bet jeigu tenka versti iš latvių į lietuvių, tai jau visai kita matematika. Trukdo fonetika, pavyzdžiui, netgi elementarų žodį „kāja“ (koja) sunku atversti į lietuvių. Jie arba turi šį žodį išmokti kaip paveiksluką, arba paturėti minty principą, kad ilgasis latvių „a“ lietuvių kalboje atliepia „o“. Jeigu jie tai supranta, šį žodį labai lengvai atgamina.

- Kas latviams sunkiausia lietuvių kalboje? Kirčiavimas, nes jie patys visad kirčiuoja pirmą skiemenį?

- Ne visai. Jie, tiesa, skundžiasi kirčiavimu, oi, kaip čia sunku, bet juk ir mums patiems lietuviams sunku. Visas kortas sumaišo fonetika, sumaišo absoliučiai, padaro mūsų kalbas neatpažįstamas. Tie skirtumai lemia, kad iš klausos atrodo kaip dvi skirtingos kalbos, nors žodžiai absoliučiai tie patys. Svarbiausia yra fonetiniai atitikmenys, juos reikia atsiminti nuo pirmos paskaitos. Tada jau, taip sakant, devynmyliais batais galima mokytis kalbos. Pirmas dalykas, tai jau minėtas ilgojo „a“ – „o“ atliepimas: „kāja“ – „koja“, „brālis“ – „brolis“ – visiškai kitaip nuspelvinti žodžiai, atrodo, iš kito kosmoso kalba atėjusi. Bet jeigu principus supranta, gali lengviau kalbėti. Tokių pačių „a“ – „o“ atitikmenų yra ir

galūnėse, jeigu jie tai žino, gali beveik nesijaudinti dėl morfologijos – linksniai tie patys, galūnės tos pačios: „esmu no Rīgas“ – „esu iš Rygos“. Taigi jeigu žinome, kad „a“ atliepia „o“, tūkstančiai žodžių ir formų tampa suprantami. Būtent dėl to pirmiausiai tenka susipažinti su šiais fonetikos dalykais.

„Svarbiausia yra fonetiniai atitikmenys, juos reikia atsiminti nuo pirmos paskaitos. Tada jau, taip sakant, devynmyliais batais galima mokytis kalbos. Pirmas dalykas, tai ilgojo „a“ – „o“ atliepimas: „kāja“ – „koja“, „brālis“ – „brolis“ – visiškai kitaip nuspelvinti žodžiai, atrodo, iš kito kosmoso kalba atėjusi.“

- O jūs šitą paslaptį pasakote per pirmą paskaitą, ar ne?

- Pasakau. Jie turi įsidėmėti. Dar vienas svarbus principas – latvių kalboje trumpinamos galūnės, pavyzdžiui, „laiks“ ir „laikas“. Trumpinimas neabsolutus, tikrai per vieną ilgumą pakopą. Jeigu lietuviai galūnėje taria ilgą balsį, latviai tars trumpą, jei lietuviai turi trumpą, tai latviai neturės jokio. Ir atvirkščiai. Pavyzdžiui, lietuviai sako „upė“, latviai – „upe“, taigi jų kalboje ilgas balsis sutrumpėjęs. Lietuviai sako „darbas“, o latviai – „darbs“, šiuo atveju latviško trumpojo galūnės balsio nebelieka. Taigi jei ketinama lietuviškos gramatikos pramokti, atskleidžiu antrą paslaptį: ilginkite savo latviškas galūnes ir gausite lietuvišką formą. Beveik visada.

- O kiek yra tų žodžių „apgavikų“, tokių kaip lietuviškas „briedis“ (latviškai reiškia elnių) ir latviškas „alnis“ (lietuviškai reiškia briedį), taip pat lietuviškas „debesis“ (latviškai reiškiantis dangų)?

- Jų nėra daug, galima sakyti, procentas arba pora procentų. Pavyzdžiui, latviška „bauda“ lietuviškai reiškia malonumą, o mes „baudos“ tikrai nesietume su malonumu. Lietuviškai pasakyta frazė „mūsų lauks prie pelkės“ latvio gali būti suprata kaip „mūsų laukas prie balos“. Mums šventa tik „giesmė“, visos likusios – „dainos“, o latvių visos yra „giesmės“ („dzesma“), jas gieda net ir užstalėje. Latviškas „degot“ [tarti *dejuot*] reiškia „šokti“, o „jautri degot“ reiškia „smagiai šokti“. Jeigu pasakyčiau „aš esu sužavėta šio mitraus žvėries galia“, latviai galėtų išgirsti kaip „aš esu džiovinu šio šlapio žvėries mėsa“. Giminių žodžių reikšmės ne tik artimose kalbose, bet ir vienos kalbos tarmėse gali siaurėti, platėti ir kitaip kisti, tapti neatpažįstamos. O tas „briedis“ ir „elnias“ reikšmių nesutapimas atsirado latvių kalboje, kur reikšmė turbūt buvo apversta dėl vietinės vokiečių

tarmės įtakos.

„Lietuviškai pasakyta frazė „mūsų lauks prie pelkės“ latvio gali būti suprasta kaip „mūsų laukas prie balos“. Mums šventa tik „giesmė“, visos likusios – „dainos“, o latvių visos yra „giesmės“ („džiesma“), jas gieda net ir užstalėje. Latviškas „de jot“ [tarti de juot] reiškia „šokti“, o „jautri de jot“ reiškia „smagiai šokti“.“

- O kas jums pačiam įdomu? Aišku, dabar jau praėjo nemažai metų, tie pirmieji įspūdžiai išblėso, bet kas jums įdomu iš studentų mokymosi? Kur jie užkliūna, kuo jie stebisi, ko jie klausia?

- Pavyzdžiui, sulaukiu tokių klausimų: „Kodėl čia kilmininkas?“, „Kodėl čia galininkas?“. Yra tikrai klaidžių temų, pavyzdžiui, neapibrėžtos dalies kilmininkas. Praėjo keliolika metų, kol pagaliau išmokau suprantamai paaiškinti, kodėl čia kilmininko, kodėl čia galininko linksnis. Taip, iš tikrųjų jie daugiausiai apie linksnius klausia. Latvių kalboje kilmininkas yra visiškai nykstantis linksnis, jį išstūmė galininkas, o pastaruoju metu jo likučius dar naikina vardininkas. Štai lietuvių kalboje turime labai daug kilmininko. Visus šimtą tūkstančių tranzityvinių su „ką“ galima paversti į šimtą tūkstančių su „ko“, jei yra neigiama („valgau ką“ – „nevalgau ko?“). Latvių kalboje veiksmažodžiai čia visur reikalauja galininko linksnio. Dar, pavyzdžiui, jei lietuviai sako „noriu ko?“, laukiu ko?“, klausau ko?“, tai latviai – „ką?“. Beveik vieninteliai atvejai, dar išlaikantys senąjį kilmininką, yra neiginio su „būti“, „trūkti“ konstrukcijos: „nėra ko?“ ir „trūksta ko?“ („nav kā?“, „trūkst kā?“). Bet pastaruoju metu čia jį nukonkuruoja „nėra kas?“ ir „trūksta kas?“. „Trūksta darbas“, sako. Dėl to net ir pats galininkas ima patirti nuostolių: jie turėtų sakyti „reikia ką?“, o sako „reikia kas?“ – „maišelis reikia“. Vyksta absoliuti vardininko invazija, ėda viską iš eilės. Ji sustiprėjo per šiuos 25-erius metus, tiesiog mano akyse. Kodėl? Todėl, kad padidėjo vienos tarmės įtaka bendrinei kalbai. Tai lyviškoji tarmė iš šiaurės vakarų Latvijos. Tai Ventspilis, Kuldyga – visa Kolkos pusiasalio šiaurinė pusė. Čia visiškai trumpinamos galūnės, todėl mažiau linksnių, taip pat nėra asmenavimo: „aš yr, tu yr, jis yr“ („es i, tu i, viš i“). Dar ten beveik nėra moteriškos giminės, tik vyriškoji.

- O koks yra studentų skaičius? Kiek mokosi lietuvių kalbos? Per metus? Per dešimtmetį?

- Anksčiau, prieš 25 metus, kurse būdavo apie 60 studentų. Visus juos mokant

bent tris semestrus lietuvių kalbos buvo formuojamos trys grupės. Nuo 2007 metų sistema pasikeitė. Įstodavo žmogus į trejų metų baltistines bakalauro studijas ir po pirmo kurso turėdavo teisę pasirinkti vieną iš trijų modulių: latvių kalbotyros, literatūrologijos arba lituanistikos. Tas trečias modulis keisdavosi. Kitais metais, kai įstoja, jau yra kalbotyra, literatūrologija arba latvių tautosaka. O dar kitais – kalbotyra, literatūrologija arba teatrologija. Tada ciklas kartodavosi. Taip keturis kartus ratą sukome. Buvo gal dešimt – ne tik kalbos, bet Lietuvos istorijos, literatūros, kultūros – lituanistinių dalykų. Mūsų modulis buvo populiarus, vienas gal net du trečdalius viso kurso studentų prisiviliojome. Atrodo, kai kada nustelbdavome kitus du modulius, gal nelabai gerai, nes kaip tik tuo metu bendras studentų skaičius sumažėjo iki 40. Mūsų modulyje buvo po 10, 18, 13, 15 studentų. 2010-ais atsirado ir dvimetė lituanistikos magistrantūra, ten pusantrų metų irgi buvo skiriama lituanistiniams kursams. Tačiau 2016-aisiais lituanistiką panaikino magistrantūroje, o 2018-aisiais – ir bakalauro programoje, bet kuri laiką dar liko bendroji baltistika. Nors dalykų sumažėjo, vis dar buvo privalomi trys lietuvių kalbos lygiai, lietuvių literatūros kursas, bet nuo pernai baltistiką pakeitė siauresnė latvistika. Liko tik vienas privalomas lietuvių kalbos lygis.

- O čia susiję su tuo, kad išvis mažėja žmonių, kurie stoja į universitetą ir studijuoja kalbas?

- Gali būti, matyt.

- Anglų kalba čia paima viską?

- Ne visai. Kinų kalba, korėjiečių, japonų – dabar jos pritraukia daugiausiai studentų. Anglų taip pat, bet viena aišku – kinų, korėjiečių kalbų mokosi keliskart daugiau negu latvių. Populiariausios yra orientalistikos studijos.

- O šiemet, pavyzdžiui, kiek studentų mokosi lietuvių kalbos?

- Paprastai įstoja 25-30, bet po pirmo kurso nubyra gal 10, lieka 15. Pirmame semestre lietuvių kalbos mokėsi virš 25. Antras ir trečias lygiai yra pasirenkami, kai kurie iškrenta ar nepasirenka, tai maždaug 15 studentų tęsia iki trečio lygio. Taip kiekvienais metais.

- Skamba labai neblogai.

- Neblogai, bet reikia pasistengti, kad jiems patiktų ir ateitų. Labai padeda

ekskursijos, su Vilniaus universiteto docente Ernesta Kazakėnaite parašome bendrą projektą su mūsų universiteto Lituanistikos centru. Ernesta nuoširdžiai globoja mus. Atvažiuoja dėstytojų iš Vilniaus universiteto ir iš kitų aukštųjų mokyklų, o jų buvo bent 50. Atvyksta prozininkų ir poetų iš Lietuvos rašytojų sąjungos. Turime daug draugų Lietuvoje, ir ne tik. Esame jiems visiems dėkingi! Tai labai populiariai lietuvių kalbą, studentai tai jaučia ir jiems patinka.

Latviai svečiuose pas Vilniaus baltistus. Doc. dr. Ernesta Kazakėnaitė latvių studentams aprodo Vilniaus universitetą. 2023 m.

VU dėstytojos doc. dr. Eglė Gudavičienė ir dr. Kristina Jakaitė-Bulbukienė – Erasmus viešnios, kalbos pamokėlės metu išmokiusios rišti sodus. 2024 m.

Vertimo dirbtuvės su Vladu Braziūnu ir Rimantu Kmita. Vertimo dirbtuvės jau tapo tradicija, šiemet renginiai vyks jau 8-ą kartą. 2022 m.

– Jie turbūt važiuoja ir į Erasmus? Į kalbų kursus Lietuvoje?

– Taip, pernai į vasaros kursus parašiau 19 rekomendacijų, visi vietų negavo, nes

norinčių buvo daugiau. Į Vilnių, į Klaipėdą labai nori, į Kauną, į keturias ar penkias vietas vyksta. Gal 15 ir nuvažiavo. Šiomet rekomendacijų mažiau – 10 ar 12, kartais net reikia neagituoti, sumažinti norinčiųjų skaičių, nes visiems stipendijų nepakaks, dėl ko irgi gaila. Dar yra semestro studijos, kasmet pusmetį ar ilgiau Lietuvoje studijuoja 3–5 mūsų studentai.

– Jūs visiems rekomendacijas rašote? Net jei namų darbų nedaro?

– Visiems rašau, nes paskui gali labai atsiverti. Visi studentai geri! Patys geriausi dar tampa ir Kazimiero Būgos stipendininkais, tokių turime keliolika. Anksčiau daug lengviau būdavo galima nuvykti į semestro studijas, kai 10 metų tęsėsi pasaulio universitetų lituanistikos ir baltistikos centrų projektas. Vienais metais bakalauro studijų atžvilgiu netgi, sakyčiau, buvo atlikta šiokia tokia „diversija“, nes į semestro studijas Lietuvoje išvyko dauguma, du trečdaliai kurso, ir mūsų auditorijos liko be studentų. Tai buvo 2019 metais, gal tai paskatino ir panaikinti baltistiką... Šiuo metu, kadangi turime latvistikos studijas, yra kiek sunkiau prikalbinti semestro studijoms į Lietuvą. Jeigu atsiranda norinčių, tada juos reikia visaip remti, o jeigu nenori, tai ir įkalbinėjimas nepadės. Ir vis tiek važiuoja, šiuo metu Vilniuje studijuoja keturi mūsų studentai. Naujausia tendencija klostosi tokia, kad tie, kurie tikrai nori baltistikos ir jos negauna čia, po bakalauro stoja tiesiog į Vilniaus universiteto magistrantūrą. Anksčiau to nebūdavo su visais lituanistikos moduliais. Nors į semestro studijas ir mažiau vyksta, vis dėlto dalis tų, kurie jas pasirenka, ir lieka Lietuvoje. Per pastaruosius metus jau trečia studentė ruošiasi į VU magistrantūrą, studijuos literatūrologiją.

– Jūs vienas dėstote lietuvių kalbą?

– Iki 2018 metų lituanistinius kursus skaičiau kartu su asocijuotąja profesore Laimute Balode, tuo pat metu dirbusia ir Helsinkio universitete. Šiame Latvijos universiteto Lituanistikos centre buvome kaip paukštis dviem sparnais. Šiuo metu esu vienas.

LU Lituaniistikos centre su kolege asoc. prof. Laimute Balode. 2018 m.

- *Tai turite išmanyti ir apie kalbą, ir apie istoriją, ir apie literatūrą, ir apie geografiją?*

- Lietuvos, ar ne? Anksčiau, kai buvo modulis, reikėjo labai rimtai ruoštis visoms paskaitoms – ir specifiskesnių kalbotyros dalykų, ir Lietuvos istorijos bei kultūros. Ir lietuvių literatūros tendencijas atidžiai sekiau. Nors dabar užsiimu fonetika, pagal studijų kryptį buvau lyg ir literatas, kažkada savo darbą rašiau apie Francą Kafką. Visas žinias, kurias teko gilinti, labai vertinu.

- *O jūs čia, Latvijoje, jaučiatės savas?*

- Savas iki galo nesijaučiau niekada. Nors jaučiuosi savo vietoje, bet vis tiek nesu savas, kad ir kaip norėčiau... O to net netrokštu, noriu būti lietuvis Latvijoje, ne latvis.

- *Jaučiatės lietuvis ar Latvijos lietuvis?*

- Jaučiuosi absoliutus Lietuvos lietuvis, kuris čia daug nemąstydamas laikosi.

Gyvenu sau kaip lietuviška sala. Taip, sala, net nesijaučiu išvažiavęs, nes čia viską galima girdėti, skaityti, matyti. Tą pačią spaudą paskaitau, lietuvišką ir latvišką paraleliai, nesijaučiu, kad kažkur būčiau emigravęs.

- *O latviškai gerai mokate?*

- Užpernai mane privertė išlaikyti egzaminą, gavau 93 ar 94 procentus, tai yra C2 lygis. Kaip gimtakalbis.

- *Tik pasakų vaikystėje latviškai niekas neskaitė namuose?*

- Bet jų dabar daug niekur neskaito. Ir nieko tokio.

- *O kaip taip atsitiko, kad jūs atvažiavote į Latviją, o ne žmona į Lietuvą?*

- Labai paprasta - buvo kur gyventi. Jeigu galima ne su tėvais, tai reikia ne su tėvais. Taip, tokia taisyklė yra. Bet nesigailiu, galbūt Lietuvoje niekam nebūčiau labai įdomus.

- *Turite tris vaikus, ar kalba jie lietuviškai?*

- Vienas kalba labai gerai.

- *Vyriausias?*

- Taip, o kiti du ne taip noriai. Tie dvyniai jau paaugliai, su jais truputį sunkiau. Jie kažkaip mieliau kalba latviškai. Sako, dvyniai turi savo dvynių kalbą, jų perlaužti neįmanoma. Kartais pokalbis išeina lietuviškai, bet kartais toks, kaip Rygos silkių paviljone. Aš lietuviškai, o jie man atsako latviškai. Bet tas vyresnysis lietuviškai kalba labai gerai.

„Sako, dvyniai turi savo dvynių kalbą, jų perlaužti neįmanoma. Kartais pokalbis išeina lietuviškai, bet kartais toks, kaip Rygos silkių paviljone. Aš lietuviškai, o jie man atsako latviškai. Bet tas vyresnysis lietuviškai kalba labai gerai.“

- *Jūs laikotės to principo, kad su vaikais lietuviškai?*

- Tik lietuviškai. Su jais latviškai nieko, absoliučiai nė vieno žodžio.

- *Nė vieno žodžio?*

- Na, gal kažkur troleibuse, viešojoje vietoje...

- *Ar užteko jūsų vieno šeimoje, kad išlaikytumėte kalbą?*

- Taip. Į lituanistines mokyklas nėjome. Arti tokių nėra, Rygos lietuvių vidurinė mokykla nuo mūsų namų labai toli, priešingame Rygos gale, iš ryto nuvažiuoti 20 kilometrų per visus kamščius per sunku. Mes dvynius leidome į katalikų gimnaziją, tai irgi neblogai. Religija čia irgi svarbus klausimas.

- *Vieno kalba – kito religija?*

- Mes religiją šeimoje pasidalijome. Fiziškai padalijome. Vyresnysis sūnus, tas, kuris lietuviškai gerai kalba, yra liuteronas, o jaunesni – katalikai. Jie pakrikštyti liuteronų bažnyčioje, bet paskui konvertavosi į katalikus, kai išleidome į katalikų gimnaziją.

- *Žodžiu, liuteronas kalba lietuviškai, o katalikai – latviškai?*

- Taip išeina. Tačiau, nors mažieji noriau kalba latviškai, vis dar tikiu, kad atsivers ir lietuvių kalbai.

- *O lietuvių kalba nėra jų slapta kalba mokykloje?*

- Taip, yra. Pavyzdžiui, mano duktė, jaunesnioji, su manimi kalba lietuviškai, kai nori pasakyti kažką svarbaus ar kad draugės nesuprastų: „Aš tau pasakysiu, bet lietuviškai, nes aš nenoriu, kad jos mane suprastų.“

- *Ir prašo lietuviškai?*

- Lietuviškai paprašo, tikrai. Prašymų kalba tikrai yra lietuvių kalba.

- *O jūs su žmona kokia kalba kalbate?*

- Latviškai. Mes abu galime kalbėti ir lietuviškai, ji gerai moka, metus studijavo ir Lietuvoje.

- *Bet jūsų su žmona kalba yra latvių?*

- Latvių, nors, pervažiavę Lietuvos sieną, kalbame lietuviškai. Su savo giminaičiais kalbame laisvai lietuviškai. Visi.

- *O jūsų vaikai noriai važiuoja į Lietuvą?*

- Taip.

- *Ką jie ten veikia? Draugų turbūt neturi.*

- Draugų gal neturi, bet bendraamžių giminaičių yra, mano brolio vaikai ir sesers anūakai. Esu pats jauniausias, dėl to taip išeina. Turėjome smagią susitikimų vietą - tėvų namus Vilniuje. Kai visi susirinkdavo, būdavo daug triukšmo, daug kalbų ir linksmybių. Tačiau dabar tėvų nebeturiu ir ką tik tapau absoliučiu emigrantu. Nors juo ir nesijaučiu.

- *Bet jūsų pilietybė Lietuvos?*

- Tai žinoma, Lietuvos, viskas lietuviška.

- *Tai kaip gali būti emigrantas, kai turi pilietybę?*

- Emigrantas su Lietuvos pilietybe. Prieš metus dar turėjau kur grįžti, į tėvų, tai yra savo, namus, o šią akimirką jau viskas. Nieko amžino. Atsimenu, prieš 20 metų lietuvių draugijos moterys gaudžiai, su ašaromis kalbėdavo: „Kur Tu, mūsų brangioji Lietuva? Mes norime Lietuvos! Mes norime lietuviško radijo, televizijos“, sakydavau sau: „Sėsk į autobusą ir bus Lietuva po dviejų valandų“. Anksčiau, tiesa, viskas rodėsi toliau. Pavažiuoji 100 kilometrų nuo sienos ir atrodo, esi giliai giliai, o dabar tai nieko nereiškia. Vis tiek lietuviškoje realybėje gyvenu.

- *Dėl to, kad mokote lietuvių kalbos?*

- Ir dėl to. Su studentais lietuviškai, su vaikais, su Lietuvos kolegomis ir su Latvijos, nes daugybė jų moka lietuviškai.

- *Mes dabar su latviais - pagal savo mentalitetą, gyvenimo būdą - labiau skiriamės, ar labiau panašūs esame?*

- Manau, kad šiuo metu lietuviai ir latviai panašiai mąsto, daro, tik truputį skirtingai kalba. Mąstymo ir gyvenimo būdas labai panašūs. Gali būti, lietuviai tapo truputį santūresni, per Nepriklausomybės metus pasikeitė. Būdavo atviri, glėbesčiuodavosi, bučiuodavosi, o dabar atrodo, kad jie kaip latviai prieš 25-erius metus. Turbūt toks gyvenimas, pagerėjo gyvenimo kokybė, o tada žmonės kažkaip ramesni. Mūsų temperamentas pasikeitė. Keičiasi ir pasaulio ribos, truputį daugiau matome, už Joniškio pasaulis nesibaigia. Latvija yra tokia sava, nežinau, kaip koks priemiestis. Atsimenu, buvau mažas, mane tėvas atsiveždavo į Rygą, kai

lietuvių sutikdavome, tai: „Iš kur tu?“. Iškart kalbamės. O dabar gerai, jei pasisveikiname, daugiau nėra kalbos. Tiesiog pasaulis sumažėjo. Dabar sėdi į traukinį – nėra skirtumo, ar tu į Klaipėdą, ar į Rygą važiuosi. Kai į Lenkiją žmonės nukeliauja, irgi niekas nesistebi, kad ten lietuviškai kalba, tai yra normalu. Kadangi sienų nebėra, tai ir nejaučiame, kas yra mūsų, kas yra svetima. Gal reikia visa tai permąstyti. Mums atrodo, kad dabar viskas yra mūsų, net ir Himalajų kalnai.

- Kai kalbiesi su latviais, tai atrodo, kad jie savo tradicinį identitetą labai sieja su ornamentais, su jų reikšmėmis, jiems tai labai svarbu. Mes žinome, kad čia žalčiukas, o čia saulutė, bet nei mums tai labai svarbu, nei mes kalbame apie tą ornamentą, kaip čia yra? Ir labai daug papuošalų latviškų yra su ta ornamentuote baltiška. Ar jie savo identitetą taip formuoja?

- Jei prieš 20 metų, tai taip, latviams ornamentai buvo nepaprastai svarbūs, nors dabar, jaučiu, šiai kartai jau mažiau. Man atrodo, skirtingą simbolių svarbą galėjo lemti ir religiniai skirtumai. Taip, lietuviai kapuose turi pagoniškas saulutes, bet apskritai didesni pagonys gal yra latviai. Pirmiausia dėl to, kad ne katalikai. Didžioji dalis yra liuteronai, bet vis tiek labiau susipynę su palikimu, kuris atėjo iš pagonybės. Vokiečiai, atnešę krikščionybę, net ir reformacijos metu mažiau kišosi į tai, kas yra latviška, tautiška. Tiesa, latviai galvoja taip pat apie mus, kad mes esame pagoniškesni. Kodėl toks stereotipas, nežinau. Bet jiems ornamentai tikrai patinka labiau nei mums, jie juos geriau ir aprašę. Paprasčiausiai yra daugiau tyrimų, gilesnės tradicijos. Jų mokslo darbai ankstesni bent keliasdešimt metų, tautinius kostiumus jie suklasifikavo seniai, prieš Antrąjį pasaulinį karą jau buvo žinomi visi regionai, kokios ten spalvos, kokie tautiniai drabužiai, raštai. Ir jiems pats regioniskumas labai svarbus. Iš Kuršo – tokie drabužiai, Vidžemėje, Žiemgaloje, Latgaloje – tokie, be to, labai svarbus dalykas visada buvo Dainų šventės, kurios visa tai palaiko.

„Taip, lietuviai kapuose turi pagoniškas saulutes, bet apskritai didesni pagonys gal yra latviai. Pirmiausia dėl to, kad ne katalikai. Didžioji dalis yra liuteronai, bet vis tiek labiau susipynę su palikimu, kuris atėjo iš pagonybės. Vokiečiai, atnešę krikščionybę, net ir reformacijos metu mažiau kišosi į tai, kas yra latviška, tautiška. Tiesa, latviai galvoja taip pat apie mus, kad mes esame pagoniškesni.“

- *Bet ir pas mus dabar labai svarbi Dainų šventė!*

- Mūsiškiai Dainų šventėn ateina ne tik su tautiniais drabužiais, bet su marškinėliais, orkestriniais drabužiais, kurie yra kaip uniformos, o dauguma, bent didesnė dalis latvių – su tautiniais kostiumais.

Latvijos Dainų šventės akimirka Mežaparko estradoje. 2023 m.

- *Žiūrovai, turite omenyje?*

- Žiūrovai – ne, dainininkai. Iš karto matyti, kaip latviai ateina į estradą ir kaip mes. Pas mus kolektyvas ateina vienodais, stilizuotais kostiumais arba ateina tiesiog su marškinėliais.

- *Dabar nebeateina. Dabar jau labai stengiasi, kad to nebūtų ir labai atsisako tos stilizacijos iš tikrųjų.*

- Ačiū Dievui, kad jau ne, bet taip buvo daugelį metų. O Latvijoje dažnas žmogus, tarsi koks Šveicarijos kareivis, spintoje laikantis ginklą ir kareivio uniformą, turi

bent savo individualiais akcentais – siuvinėjimais, raštais ir segėmis – papuoštą tautinį drabužį. Ir neretai per didžiausias šventes apsirengia, ateina, pavyzdžiui, į savo diplomo teikimą. Žinoma, visų pirma, į Dainų šventę. Pirmosios šventės buvo ne visuotinės, o regioninės, dainų kultūra visada buvo aukšto lygio. Rygoje kas penkerius metus gyvenimas visiškai sustoja tą savaitę, kai vyksta Dainų šventė. Latvių muzikinė tradicija, manau, yra geriau išsaugota, gyvesnė negu lietuvių. Pirmiausia, ji puse šimtmečio ilgesnė: mūsų pirmoji Dainų šventė įvyko 1924-aisiais, o ten – 1873-aisiais. O tos mažos, regioninės, prasidėjo dar anksčiau.

- Bet čia su liuteronybe susijusi ta dainų šventė? Juk ir mūsų atėjo iš Klaipėdos krašto, kur liuteronų daugiau?

- Tradicija perimta iš Baltijos vokiečių, kurie pirmąjį susidainavimą Rygoje organizavo 1836-aisiais, o pirmąją chorų dainų šventę Tartu (tada Dorpate) – 1857-aisiais. Tai dalis didesnės Dainų švenčių, arba Zengerfestų (vok. *Sängerfest*), tradicijos, kuri XIX amžiaus pradžioje prasidėjo Šveicarijoje, Austrijoje ir milžinišku greičiu išplito Vokietijoje.

- O dar norėčiau grįžti prie jūsų – kaip jūs nuo Franco Kafkos perėjote prie eksperimentinės fonetikos?

- Dabar tirių latvių kalbą, analizuoju garsyną ir prozodiją arba, kitaip tariant, kirčiavimo dalykus, priegaides. Lietuviai turi priegaides, jas ir turi latviai. Kas yra priegaidė? Ląikas (patiktukas, like'as) ir laikas – čia priegaides girdime dėl skirtingai tariamos dvibalsio pradžios ar pabaigos. Lygiai taip pat priegaides turi ir latviai, bet jos daugiau muzikinės prigimties, išgiedamos visiškai skirtingai. Jų gali būti net trys tipai, pavyzdžiui, langas yra „logs“ – tariamas su laužtine priegaide, tarsi lūžtančiu balsu, lankas yra „loks“ – su krintančia priegaide, nuleidžiant balsą, o svogūno laiškas yra „sīpolu loks“ – su tęstine priegaide, balsis vienodu ar net šiek tiek kylančiu tonu gerokai patęsiamas. Šių laikų aparatūra leidžia iš naujo pažiūrėti į visa tai, kokie požymiai lemia jų skirtumus. Dabar atsirado naujų galimybių, įvairių vizualizacijų. Jeigu gausime projekto finansavimą, tai išvaikščiosime visą Latviją ir ištirsime, kaip tos priegaidės skamba, kokie požymiai rodo, kaip galima visa tai kreivėmis arba grafikais parodyti. Tai toks dabar mano interesas – tirti priegaides ir balsius. Pavyzdžiui, latviškai „kāja“ – lietuviškai „koja“, bet dalis latvių irgi sako „koja“, o dar dalis, visai kaip Žemaitijoje, sako „kuoja“, taip pat „bruolis“. Visa tai aprašyta tik iš klausos, bet su aparatūra viską galima paversti piešiniais, netgi burnos ertmėje

grafiškai pažymėti, kokio atvirumo ar priešakumo kiekvieno „ie“, „uo“ ar kito garso dėmuo. Visa tai būtina aprašyti. Akustinė fonetika latvių tarmėse kaip reikiant dar nėra taikyta.

- O kiek metų jau užsiimate fonetika?

- Su pertraukomis nuo 1995-ųjų, kai įstojau doktorantūrą ir tyriau Baltarusijoje gyvenančių Pelesos lietuvių fonetiką. Kai 2005-aisiais apsigyniau - o gyniausi ilgai, 10 metų, - per tą laiką spėjau emigruoti, atsirado vaikų, - persimečiau į kitą sritį, į geolingvistiką. Ten yra atlasai, tarmių ribos. Bet paskutinius trejus metus vėl grįžau prie fonetikos. Dabar yra gera aparatūra, galima apdoroti didelį kiekį duomenų daug lengviau negu anksčiau, kai viską rankomis reikėdavo daryti.

- Bet vaikščioti pas žmones vis tiek reikia savomis kojomis?

- Anksčiau vaikščioti buvo malonumas, dabar sunkiau, nes gal nepriims tavęs, gal nebėra tokio svetingumo. Eisi per kiemus, per kaimus ir klausysi, kaip žmonės kalba, bet jie gali tavęs ir neįleisti. Šunį, sako, užsiundysiu. Kai išgirsti tarmę ir supranti, kad žmogus vietinis, dar reikia tą žmogų pritraukti. Kitas kelias - galima paskambinti į valsčių, susitarti, kad ateitų pakalbėti. Senukai ateina, į klubą susirenka - nė vienas tarmiškai nekalba. Jie nori pakalbėti, bet taisyklingai.

„Taip ir aš su savo vaikais sutariu, sugyvename ir jie kartais net labai įdėmiai klausosi, supranta, ką aš sakau. Aišku, kad esu laimingas. Nesapnavau, nesvajojau, kad tokią laimę turėsiu, dirbsiu su studentais. Man atrodo, tai yra kažkas labai ypatingo. Tai didelis džiaugsmas.“

- Gal dar kokį vieną klausimą užduosiu - apie gyvenimą, nereikia skaitytojų su priegaidėmis kankinti visą laiką. Ar jums smagu būti lietuvių kalbos dėstytoju?

- Manau, kad taip. Jeigu nesisektų darbas, nebūtų ryšio su studentais, tai gal kitaip žiūrėčiau, bet jaučiu, kad dalis studentų lietuvių kalbą myli. Mokyklų mokytojai irgi taip sako - gyvena tuo, kad jaučia ryšį, sutaria su vaikais. Taip ir aš su savo vaikais sutariu, sugyvename ir jie kartais net labai įdėmiai klausosi, supranta, ką sakau. Aišku, kad esu laimingas. Nesapnavau, nesvajojau, kad tokią laimę turėsiu, dirbsiu su studentais. Man atrodo, tai yra kažkas labai ypatingo. Tai didelis džiaugsmas.

- Bet juk pedagoginę institutą baigėte?

- Taip. Vilniaus pedagoginį universitetą. Galvojau dirbti mokytoju - taip, bet universitete ir dar Latvijoje? Neįsivaizdavau, nes iki 30 metų latviškai supratau tik truputį. Toks įdomus likimas.

Visos nuotraukos iš asmeninio Edmundo Trumpos archyvo.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.